

СЛІДИ ДАВНЬОГЕРМАНСЬКИХ ЯЗИЧНИЦЬКИХ ВІРУВАНЬ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Статтю присвячено тематичним групам словникового складу сучасної англійської мови, які етимологічно пов'язані з образами давньогерманської міфології, а також з дохристиянським релігійним культом. Ключові слова: лексика, етимологія, міфологія, класифікація.

Добжанская Н. И. Следы древнегерманских языческих верований в современном английском языке. Статья посвящается тематическим группам словарного состава современного английского языка, которые имеют этимологическую связь с образами древнегерманской мифологии, а также с дохристианским религиозным культом. Ключевые слова: лексика, этимология, мифология, классификация.

Dobzhanska N. I. Traces of Pre-Christian Beliefs of Ancient Germans in Modern English Vocabulary. The article deals with thematic groups of Modern English vocabulary etymologically connected with names of personages of Old Germanic mythology as well as with the pre-Christian cult. Key words: vocabulary, etymology, mythology, classification.

Постановка наукової проблеми та її значення. Як відомо, мова як засіб спілкування зазнає постійних змін, набуваючи нових фонетичних, граматичних та лексичних рис, залежно від низки чинників, що впливають на її розвиток. І саме лексичні одиниці мають здатність до найактивніших суспільно зумовлених змін.

Цілком зрозуміло, що більш ніж 1000-літня епоха християнства спричинила суттєві зміни у лексичному складі англійської мови та його семантичній наповненості. У порівнянні з іншими германськими мовами (особливо скандинавськими, носії яких прийняли християнство століттями пізніше за

англосаксів), англійська мова має досить незначну кількість лексичних одиниць, тією чи іншою мірою пов'язаних з давніми язичницькими віруваннями. Тому ми можемо стверджувати лише про наявність незначної кількості лексичних свідчень язичницьких вірувань у сучасній англійській мові. Наше дослідження ускладнює той факт, що англосакси не залишили такого об'ємного міфологічного матеріалу, як скандинави; були намагання штучно створити «англосаксонську міфологію», що, звичайно, можна віднести лише до сфери художньої творчості [16].

Аналіз останніх досліджень з даної проблеми. В останні роки вчені-етимологи здійснюють активні пошуки значень та етимологічних коренів не вивчених іще топонімів – назв місцевостей сучасної Великобританії [14; 24], назв уже зниклих поселень [24], а також антропонімів, зокрема імен та прізвищ [18]; аналізують випадки хибної, т.зв. «народної» етимології [17]. Окрім того, розширення методології у бік порівняльного аналізу лексики германських мов [4; 5; 6; 7; 8; 9] дало змогу виявити нові семантичні зв'язки і встановити додаткові значення реконструйованих слів протогерманської мови. Останнє уможлиблює уточнення етимології низки лексичних одиниць сучасної англійської мови.

Незважаючи на обмеженість лексичного матеріалу, зв'язок якого з міфологічними уявленнями давніх германців доведено чи можна довести, виникає необхідність у його виявленні, узагальненні та систематизації, задля створення задовільного уявлення про характер та обсяг такого матеріалу, що і є **метою** нашої роботи.

Виявлені нами лексичні одиниці, тією чи іншою мірою пов'язані з дохристиянськими віруваннями германців, ми умовно поділяємо на такі групи:

- 1) дні тижня, названі на честь давньогерманських богів;
- 2) топоніми – назви окремих місцевостей у Великобританії;
- 3) імена, переважно чоловічі;
- 4) загальні назви – слова та вирази, етимологічно пов'язані з міфологічними істотами, а також культово-обрядовими діями.

Розглянемо докладніше лексико-семантичні особливості кожної з груп.

Перша група – найвідоміша з чотирьох названих: *Sunday - Sun's day* (тобто день, присвячений Сонцю); *Monday – Moon's day* (день, присвячений Місяцю); *Tuesday - Tiw's day* (день Тіва – верховного божества германців до V ст.н.е.); *Wednesday – Woden's day* (день Водена); *Thursday – Thunor's day* (день Тунора, бога грому); *Friday - Frigg's day* (день Фрігг) [19], або *Freya's day*. Імена Фрігг та Фрейї часто ототожнюють, що не є виправданим: Фрігг належить до категорії асів і символізує подружню любов, етимологічно пов'язана з давньоанглійським словом *freogan (to love)*, або ж пов'язують із коренем слова *free*. Фрея – богиня з роду ванів, ім'я споріднене з давньоанглійським словом *frea 'lord'* та німецьким *Frau*.

Друга група, на відміну від німецької та скандинавських мов, де вплив язичництва більш помітний, налічує лише кілька назв поселень у Великобританії. Серед них, зокрема, присвячені Фрігг : *Fridon* (давня назва *Frigedene* – «долина Фрігг») – село у Дербіширі; *Freefolk* – село у Хемпширі. Ім'я Тора носить містечко *Thundersley* (другий елемент походить із *O.E. leah = "grove or meadow"*), що в Есексі. Водану присвячені такі назви, як *Woodnesborough (Woden's Borough)* – село у східному Кенті; *Wansdyke (Woden's Dyke)* місцевість у графстві Ейвон, *Wednesbury (Woden's Hill, Woden's barrow)* – торгове містечко на заході Англії, *Woodway House* (від *Woden's Way*) – старовинний маєток у південному Девоні, Англія, що був побудований як ферма на початку XIX ст. Як бачимо, не всі поселення є настільки давніми, щоб успадкувати назву від дохристиянського періоду, проте новим поселенням надаються назви, пов'язані з язичницькими віруваннями, часто з романтичних міркувань [6, 29-30].

Власні імена у давніх германців створювалися найчастіше з двох елементів. Вплив язичницьких вірувань на імена відображається наявністю елементів, смислово пов'язаних зі світоглядними уявленнями давніх германців, що полягали в першу чергу в намаганні наділити дитину рисами справжнього воїна, покровителем яких був верховний бог англосаксів-язичників – Воден, а також

надати їй сили та впливовості, що характерно для язичницького, на противагу християнському, світогляду.

Такі елементи імен можна тематично поділити на наступні групи:

а) безпосередньо пов'язані з іменами язичницьких божеств та міфологічних істот: *Ing-* (від імені давнього германського бога Інга); *Alb-*, *Alv-*, *Alf-* («ельф»); *Ans-*, *Os-* («бог»);

б) пов'язані з назвою зброї чи обладунків: *-gar* (спис), *-helm* (шолом);

в) із семою «захист»: *-borg*, *-mund*;

г) із семою «панувати», «правитель»: *-alt*; *-walt*; *-ald* (*waltan*);

г) із назвами тварин: *Wolf-*, *Ulf-*, *-olf*, *-ulf* (вовк); *Bern-*, *Brun-* (ведмідь); *-ram* (ворон), та ін.

д) зі значенням «таємниця»: елемент *Run-*, *-run*, пов'язаний із ворожінням давніх германців на рунах;

е) елементи, що поєднуються з попередніми, зі значеннями «друг», «народ», з назвами рослин, тощо – менш релевантні щодо вираження язичницького світогляду.

Розглянемо по чергово імена з елементами кожної з груп*.

А) Імена, присвячені сину Водана Бальдру: *Baldur*, *Baldar* (англ.-ісл. походження, за іншою версією перекладається як «сміливий воїн», «смілива армія»);

Імена, присвячені Інгу (Інг – «родовий бог», північний бог сонця, миру та плодючості, прабадько інгвеонів): жіночі – *Inge**, *Inga**, *Ingrid** (*Ingo* + *Fridhr* – гарна), *Ingeborg* (*Ingo* + *bergen* – охороняти, захищати); чоловіче – *Ingram** (*Ing's raven*); усі – скандинавського та німецького (*Ingeborg*, *Ingram*) походження.

Імена, присвячені ельфам – міфічним істотам: чоловічі: *Ealdun* ('*from the elves' valley*'); *Alfred** (*aelf* + *roed* (O.E. 'advice')), *Algar** (O.E. *aelf* + *gar*) – 'стус ельфа'; *Oliver** (за германською версією – 'elf army'); жіночі – *Alfreda*, *Alfrida*.

---

* Зірочкою позначатимемо популярні на сьогодні імена (за матеріалами сайтів <http://www.babynames.com/Names/Popular/> та <http://www.babyhold.com/list/>)

Фреї – богині кохання, родючості та краси - присвячене однойменне жіноче ім'я скандинавського походження: *Freya**, яке на сьогодні належить до найбільш популярних жіночих імен з епохи язичництва.

Імена, присвячені назві бога: *Osbert* (“*God bright*”), *Osborn** (*‘God bear’*), *Osgood*, *Osmond* (*‘God protector’*), *Oswald* (*‘God rule’*), *Osric* (*‘God ruler’*) – всі чоловічі, англійського походження. Походження ще одного імені, *Oscar**, неоднозначне: за германською версією воно походить від давніх *Ans=Os* + *gar=spear* – «спис». Такі імена досить віддалено нагадують про язичництво, за винятком тих, які пов’язані зі зброєю, і на сьогодні можуть нести відбиток і християнських уявлень.

Б) Назви зброї чи обладунків найчастіше є другим елементом імені, хоча кілька імен давньоанглійського походження стрічається з першим елементом *As-*, що етимологічно виходить з давнього слова зі значенням «спис»: *Aswin* (*‘friend with a spear’*), *Ashwin** (*‘spear friend’*), імена німецького походження *Orwald* (*‘spear strength’*), *Ortlieb* (*Ort+ lieb*), *Ortolf* (*Ort + wolf*), *Wilhelm** (*willio + helm*, англійська паралель: *William*) та відповідне жіноче *Wilhelmina* тощо.

В) Сему «захист» містять жіночі імена *Ingeborg*, *Rosamund* (*‘horse protection’*), *Clarimonde* (*‘illustrious protector’*), чоловічі імена давньоанглійського походження *Osmond* (*‘God protector’*), *Edmund** (*‘rich protector’*), *Hammond** (*‘home protection’*), *Raymond** (*‘counsel protection’*), *Richmond* (*‘the protector king’*), а також ім'я німецького походження *Sigmund* (*victorious protector*). Сема «захист» сама по собі не є винятково язичницьким елементом, і тому імена такого типу можна віднести до язичницько-християнських, залежно від характеру іншого елемента.

Г) Із семою «влада» пов’язані такі жіночі імена німецького походження, як *Walda* (*‘power’*), *Waldina* (*‘God’s power’*), та чоловічі *Waldemar* (*‘famous ruler’*), *Waldron* (*mighty raven*), *Answald(Germ)=Oswald(Engl)*, *Orwald*, *Ewald=Evald* (*‘powerful in the law’*), *Edwald* (*‘wealthy ruler’*) *Roswald* (*‘horse mighty’*), та ін.

Г) Давні германці надавали дітям імена з назвами тварин, аби передати їм силу та мужність тварин (вовк: *Olf-*, *Ulf-*; ведмідь: *Bern-*; вепр: *Ebur-*, *Eber-*), або ж спритність (ворон: *-ram*, *-hram*; орел: *arn-*; олень: *hart-*). На сьогодні англійських імен з елементом «вепр» уже не існує. До цієї групи відносимо чоловічі імена англійського походження: *Wolf**, *Wolfe*, *Wolfgang** (*wolf* + *way*), *Wulfgar*, *Radolf=Ralph** (*red wolf*), *Ardolf=Ardwolf* (*home-loving wolf*), *Bardolf=Bardulf* (*axe-wielding wolf*), *Bardolf* (*axe wolf*), *Ulric** (*wolf ruler*), *Bernard** (*strong bear*), *Renfrid* (*peaceful raven*), *Bertram* (*bright raven*), *Bartram=Barthram* (*famous, glorious raven*), *Hart*, *Hartwell*, німецького походження *Rodolf=Rudolph** (*famed wolf*), *Adolf=Odwolf=Odwolfe=Odwulf* (*noble wolf*), *Arnwolf* (*eagle + wolf*), *Wulfrick* (*wolf ruler*), *Waldrom* (*ruling raven*), *Bernhold=Bernold=Bernald*, *Arnald=Arnold* (*power of an eagle*), англо-ісландського походження *Vjorn*, тощо.

Д) Елемент *-run* міститься в чоловічому імені *Rune**, а також жіночому імені скандинавського походження *Gudrun** (*God's secret*). Інші давні імена такого типу відходять у минуле.

Е) Окремі імена пов'язані з рослинами, що відображає давні германські традиції (*Linda**), героїзмом (*Manfrid* – *hero's place*, *Halfrid* – *peaceful heroine*), тощо.

На жаль, у загальному рейтингу популярності імен серед новонароджених у США за останні кілька років, лише одиниці давніх германських двочлених імен у сотні лідерів. На сьогодні їх витісняють імена давньоєврейського походження, а також нові сучасні імена, хоча цей процес не можна назвати незворотнім. Сотня найпопулярніших імен охоплює лише 25% усіх новонароджених [21; 22], що загалом по англійським країнам свідчить про те, що давні германські імена становлять певний відсоток із решти, і можливо навіть – суттєвий. Хоча цей процес не можна назвати незворотнім.

Зазначимо, що сучасні імена далеко не завжди є свідченням язичницького світогляду їх носіїв (або ж тих, хто дають ці імена власним дітям). Часто факт надання імені може бути викликаний родинними причинами, його

милозвучністю, популярністю або ж просто «модою» на ім'я, що може виникнути, приміром, завдяки популярності художнього твору, книги або фільму (як-от, ім'я Хайді набуло популярності у ХХ ст. завдяки однойменному роману Джоанни Спірі [3, 215]), або ж намаганням наслідувати кумира з подібним іменем. Тим не менше, інтерес до значення імені не зникає, про що свідчить факт «вимирання» імен з елементом *ebur, eofor* («вепр»), а також непопулярність деяких інших імен з язичницьким змістом. У першу чергу, вимирають жіночі імена, часто аналогічні чоловічим, зі значенням зброї, боротьби тощо (як-от, *Brunhilda*), у той час як давні германські жіночі імена мало чим відрізняються від чоловічих. З іншого боку, більшу популярність мають імена з елементом «друг», «мир», «багатство», «мудрість», тощо (у сотні рейтингів популярності в останні роки є ім'я Едвард (О.Е. *Ead-weard*, lit. "*prosperity-guard*.")).

Четверта група охоплює слова, які тією чи іншою мірою етимологічно пов'язані з давніми язичницькими уявленнями. Сюди входять, зокрема, такі групи слів:

а) назви християнських свят, обрядів та понять, які втратили початкове язичницьке значення;

б) слова та сполучення слів, які набули нових значень, що асоціюються з давніми;

в) слова, нейтральні сьогодні, давні значення яких пов'язані з міфологічними уявленнями;

г) слова, давня форма яких виявляє спорідненість з іншими давніми мовами, де простежується зв'язок із язичницькими віруваннями та обрядами.

Розглянемо почергово лексику кожної з перелічених груп.

А) Назва християнського свята *Easter* походить від імені германської богині весни *Eostra (Ostara)*. Квітень називався місяцем цієї богині, яку вшановували, переважно на території Німеччини та Данії, жертвоприношенням зайців та кролів та фарбуванням яєць. Ім'я *Ostara* етимологічно пов'язують з карликом *Austri*, ім'я якого згадується у скандинавській міфології і перекладається як «схід».

Yule – давня назва Різдва – етимологічно пов’язують з давньоанглійським словом *jolly*, хоча давнє значення язичницького свята зими пов’язане з магією та молитвами [15, 379 - 380].

Hell, що сьогодні перекладається як «пекло», теж має язичницькі корені. Слово походить від протогерманського **halja* – «той, хто покриває чи ховає щось». Походження слова пов’язують з іменем персонажу скандинавської міфології *Hel* – жінкою, яка править підземним світом (вогким і темним, як земля) [3, 348].

Сучасне слово *bless*, яке часто сприймається у християнському сенсі цього слова, походить від протогерманського **blothisojan* – «помічати кров’ю». Кров’ю збризували язичницькі вівтарі. Згодом слово набуло сучасного значення.

Б) Місце вічного спочинку воїнів у скандинавській міфології – *Valhalla* – на сьогодні набуло нового значення: «усипальниця великих людей» [1, 148]. Прикметник *Valkyrian*, утворений від *Valkyrie* – діва-воячка із скандинавської міфології - сьогодні набув значення «ставна, здорова» (про жінку) [1, 148]. Сучасний англійський вираз *to go berserk* (шаленіти, несамовито лютувати) походить від «берсерків» - воїнів Водана, назва яких буквально перекладається як «ведмежі шкури»; однак у сучасну англійську мову перейшло значення, що більше відповідає суті образів тогочасних воїнів Водана.

В) Сучасне англійське слово *witness* походить від германського терміну *witan*, який вживався стосовно старійшин племені (букв., тих, хто слідує шляхом Водана). Слово *lot* (“доля, жереб”) у давні часи означало предмет у вигляді шматка дерева з нанесеним рунічними письменами іменем, який використовувався для жеребкування (виду ворожіння). Сучасне слово *seethe* походить від давньоанглійського зі значенням «кипіти», «випробувати вогнем», що могло стосуватися і жертвоприношень. Слово *soothsaying* походить від слова *sooth*, давнє значення якого «правда», що свідчить про те, що давні германці вірили у пророцтва. Так само варто згадати загальновідомі слова *book*, *read*, *write*, первісні значення яких пов’язані з ворожінням на рунах.

Д) Іноді видається проблематичним простежити семантичний зв'язок слова з давніми язичницькими діями та поняттями, не порівнявши значення у групі споріднених мов. Так, наприклад, англійське слово *victim* віддалено пов'язане з німецьким *weichen* – «освячувати», давньоісландським *ve* – «святилище», що наводить на думку про жертвоприношення. Англійське *leaf* споріднене з ісландським *lyf* – «чаклунський, лікарський засіб» та готським *lubja-leisei* – «чаклунство» [4, 146]. Англійське слово *choose* споріднене зі шведським *tjuza* – «зачарувати». Навіть слово *god* пов'язане з індоєвропейським *ghuto* – «той, кого викликають чародійством» [4, 129]. Як бачимо, залучення лексичного матеріалу споріднених мов розширює можливості для подальших досліджень у цій сфері.

В останні десятиліття зросла кількість неоязичників, які намагаються перебільшити обсяг та роль сем, пов'язаних з міфологічними уявленнями, нав'язуючи науково не обґрунтовану етимологію. Так, наприклад, назву *England* пов'язують із германським богом Інгом [2], хоча, за загальноприйнятою думкою, яка базується на лінгвістичних фактах, слово походить від назви племені *Angles* [22]. Так само недоведеним ми вважаємо зв'язок слова *spinster* (давнє значення якого «прядильниця») з норнами – дівами з давньогерманської міфології, які прядуть нитки людських долі. Очевидно, варто було б дослідити питання, чому відбувся перехід значення «прядильниця» у значення «незаміжня жінка».

Цілком можливо, сліди міфологічних вірувань заховані глибоко у свідомості нації, що призводить до асоціативного зв'язку деяких понять, який відображається у народних звичаях, забобонах, прикметах тощо. Наприклад, в англійській мові здавна існує прикмета: побачити двох воронів – на щастя, одного – до нещастя [12, 110-111]. Це можна було б пояснити смисловим зв'язком з Воденом, якого супроводжували два ворони (ймовірно, один із воронів може символізувати, що з іншим трапилося якесь нещастя, - і тому стати поганим знаком для того, хто його бачить). Англійська ідіома *to wolf sth up*, що означає «пожирати», може бути асоціативно пов'язана з міфологічними образами вовків *Geri* та *Freki* (що означає «жадібний» та «зажерливий»); Вар – прислужник Фрігг

– етимологічно пов'язаний іменем з англійським словом *aware, beware*: він карає всіх, хто порушує вірність коханим, застерігає від поспішних необдуманих клятв; дані англійські слова походять від протогерманського **waraz* («уважний»), проте наскільки вони відображають міфологічні уявлення давніх германців – на сьогодні видається проблематичним довести.

Підсумовуючи згадане, можна зробити **висновок** про те, що давня германська лексика, пов'язана семантично з міфологічними уявленнями давніх германців, дійшла до сучасного стану різними шляхами:

- 1) прямим шляхом, зазнавши мінімальних змін;
- 2) шляхом десемантизації – зміни первісного значення слова;
- 3) шляхом більш пізніх запозичень (або повторних запозичень) та утворення нових слів та значень;
- 4) збереження лише давніх асоціацій глибоко у національній свідомості та підсвідомості, що часто підкріплено народними звичаями; в окремих випадках семантичний зв'язок обмежується лише припущеннями і є практично неведеним.

Як відомо, зміни у свідомості носіїв мови призводять до змін мовних, особливо до змін у лексичній системі. Низка семантичних процесів спричинює зміни значень слів, пристосовуючи їх до тогочасних потреб суспільства, а отже – і самих мовців. Поступово із свідомості носіїв витісняються старі значення та лексичні одиниці, замінюючись новими, які можуть бути як викликані світоглядними чинниками (зміни у значеннях релігійних свят), так і просто продиктовані модою (як, наприклад, імена).

Перспективи подальших досліджень. Знання та розуміння причин та результатів семантичних процесів, що проходять у мові, дадуть змогу дослідникам прогнозувати розвиток окремих лексичних одиниць та груп на найближчі роки, десятиліття (що актуально для лексикографії), а також століття, що необхідно для врахування історичної перспективи розвитку як окремої мови, так і мовних груп загалом.

Література:

1. Англо-український словник власних назв та імен. Уклад. Тетяни Олійник. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2000. – 208 с.
2. Фрейя Асвинн. Руны и мистерии северных народов (Пер. с англ. А. Блейз)./ Фрейя Асвинн. – Москва: ФАИР – ПРЕСС, 2003. – 352 с.
3. Ісат Ю. А. Чоловічі та жіночі імена: Походження, значення, вибір / Ісат Ю. А. – Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2005. – 560 с.
4. Левицький В. В., Кійко С. В.. Короткий етимологічний словник германських мов // В. В. Левицький, С. В. Кійко. Практикум до курсу «Вступ до германського мовознавства». – Вінниця: Нова книга, 2003. – С. 100 – 179.
5. Левицкий В. В. Этимологический словарь германских языков. Том 1 / Левицкий В. В. – Черновцы: Рута, 2000. – 262 с.
6. Левицкий В. В. Этимологический словарь германских языков. Том 2 / Левицкий В. В. – Черновцы: Рута, 2000. – 260 с.
7. Левицкий В. В. Этимологический словарь германских языков. Том 3 / Левицкий В. В. – Черновцы: Рута, 2000. – 236 с.
8. Левицкий В. В. Этимологический словарь германских языков. Том 4 / Левицкий В. В. – Черновцы: Рута, 2001. – 180 с.
9. Левицкий В. В. Этимологический словарь германских языков. Том 5 / Левицкий В. В. – Черновцы: Рута, 2003. – 170 с.
10. The Barnhart Concise Dictionary of Etymology. - Robert K. Barnhart. – N.Y.: Collins, 1995. – 944 p.
11. Branston, Brian, The Lost Gods of England. - Oxford: Oxford University Press, 1974. - 216p.
12. A Dictionary of Superstitions. – Edited by Iona Opie and Moira Tatem. – Oxford, N. Y. – Oxford University Press, 1989. – 494 p.
13. M. Gelling. Place-names and Anglo-Saxon paganism // University of Birmingham Historical Journal, 8 (1962), 7–25.

14. Hall, Alaric. Are there any Elves in Anglo-Saxon Place-Names? // *Nomina: Journal of the Society for Name Studies in Britain and Ireland*. – 2006. - #29. - pp. 61-80.
15. Simek, Rudolf. *Dictionary of Northern Mythology*. Translated by Angela Hall. - Boydell & Brewer Inc. – 2007. – 440 p.
16. Tolkien J. R. R. *The Silmarillion*. – Harper Collins Publishers, 1992. – 480 p.
17. David Wilton. *Word Myths: Debunking Linguistic Urban Legends*. Oxford University Press. – 2004. – 221 p.
18. Wilson, R.M., and Reaney, Percy H.. *Dictionary of English Surnames*. 3rd ed. – Oxford Univ. Press, 2005. – 592 p.
19. http://www.associatedcontent.com/.../mythological_origins_of_the_days_of.
20. <http://www.babynames.com/Names/Popular/>
21. <http://www.babyhold.com/list/>
22. <http://www.etymonline.com/>
23. <http://www.inamedb.com/name/details/>
24. <http://www.northernearth.co.uk/68groves2.htm>